

Szakma, kenyér, hit, vallás

TALÁLKOZÁS MICHEL GYARMATHYVAL, PÁRIZSBAN

„Szeptember derekán nagy ünnep volt Párizsban, a Courneuve parkban Markó Iván és társulata a l'Humanité fesztiválján bemutatta a *Párizs gyermekeit*. A francia forradalom bicentenáriumának nyitányaként idézte a forradalom élményét, jelen idejű érvénnyel és hatóerővel. Ez a Markó-bemutató egyszerre volt egy kivételes rendezvénysorozat zárópontja, és a bicentenáriumi események nyitánya, ezzel kezdődött Franciaországban az az ünnepségsorozat, mely tart majd 1989. július 14-ig. Az ünnepi táncban, a Carmagnole forgatagában sok ezer néző rohant a színpadra, és a győriekkel együtt táncolták a Carmagnolé-t. Nemcsak a látványosság erejét, hanem a gondolatok sugárzását is hordozni tudta ez a Markó által kreált különös színpadi produkció.

A Párizs gyermekei a Győri Balett, a Francia és a Magyar Televízió, valamint a Szegedi Szabadtéri Játékok közös vállalkozása. A produkció a párizsi bemutató után elkezdődik élni új formákban a maga életét. Jövőre Szegeden július 13—14—15-én mutatják be, a Bastille lerombolásának kétszázadik évfordulóján.”

A nagy sikerű Markó-produkció után néhány nappal újabb magyar küldöttség érkezett Párizsba, hogy a francia—magyar kulturális kapcsolatok továbbfejlesztésén fáradozzon. Nevezetesen arról van szó, hogy a nagy hírű *Folies Bergere* műsorát miként lehetne bemutatni a Szegedi Szabadtéri Játékokon. A megbeszélések után kerestem fel *Michel Gyarmathyt* a Rue de Chazelles 41-ben.

*

A négyszintes ház kívülről olyan, mintha mini revüszínház lenne. Bordó színével, az ablakok fölött behúzott napellenzőivel a revü magyar—francia nagy művészehez illik. Csöngetésemre Michel mindenese nyit ajtót, aki 30 évvel ezelőtt *Josephine Baker* szakácsa volt. Valószínű nem akart megvároskozni, hiszen a toalettje nem hibátlan, mert a csillogó aranygombok még nincsenek mind a helyén. Felkísér a félemeleten levő nappaliba, „patience” — mondja, aztán eltűnik. A márványasztalok, komódok pillanatnyi hidegségét feloldják a hatalmas vázákban pompázó rózsák, a zöldre oxidálódott szobrocskák, az arany gyertyatartók. Múzeumba csöppentem... Aztán egyszer csak betoppan Michel. Úgy nyújt kezét, mintha már évek óta jó barátok lennének. Foglalj helyet..., mit iszol?..., honnan is jöttél?...

Michelnek varázslatos a közvetlensége. Jó előre figyelmeztettek, ne fecselegjek a vele töltött időt, siessék a lényeggel, nem szereti a hosszú interjúkat, elvégre az idő pénz. Igaza van. Így hát gyorsan belevágok. (Akkor még nem gondoltam, hogy valami szerencse folytán Michel szívesen beszélget velem, sőt néhány nap múlva újból felkereshetem.)

— *A Folies Bergere műsorára hosszú évtizedek óta a szakmában figyelni kell. Milyen út vezetett a csúcsig, hogy a Folies ma már egyenlő Michel Gyarmathy nevével?*

— Itt Párizsban nem vagyok Michel Gyarmathy, hanem csak Michel, mivel a franciák a Gyarmathy nevet nem tudják kiejteni, hiszen a gé-ipszilon

az gyé, és az nincs a francia nyelvben. Ez a népszerűség átka, vagy éppen a haszna. Például *Maurice Chevaliert* egész Franciaország csak „Morisznak” hívta. Mit óhajt? Hogy kerültem ide? Vonattal, a harmadik osztályon egy kis bőrönddel. Az úgy szokott lenni. 33-ban idejöttem, mert egy héttel előtte Bécsben volt szerződés, de amikor megérkeztem, kiderült szeptember 23-án, hogy a színház fizetéképtelenné vált, tehát tönkrement. Megijedtem... Magyarországon három színházi szerződést hagytam, ezért nem akartam visszamenni, szégyelltem volna, hogy nem sikerült. Ekkor elmentem a francia konzulátusra, és 15 napra beutazást kaptam Párizsba. Visszautazásra már nem volt pénzem, így ragadtam itt. Eljöttem tehát Párizsba, pénz nélkül, egy kis bőrönddel...

— *Hány éve irányítja a Folies Bergere-t, hogyan képes örökösen újítani?*

— Hát úgy, hogy nem újítok! Ha a Folies Bergere-t nagyon megújítanám, nem lennének meglegedve a nézők. Ha mást hallanának az unokák a másorról, mint amit a nagypapa vagy a dédpapa mesélt, azt mondanák, itt valami nem stimmel. A „stimmel” az magyar szó, ugye? Akkor még nagy újság volt egy meztelen nőt látni a színpadon, ma már nagyobb újság, ha fel van öltözve. Ötven éve élek itt, s mindjárt az első években dolgozni kezdtem, mint kezdő rajzoló. Lassanként, minden lépcsőfokra, mint egy létrán mentem fölfelé, és most itt tartok. Közben persze volt német megszállás: három vagy négy évig Párizsban. Akkor el voltam tiltva, mert görög-keleti vallású vagyok, azt gondolhatja. Gyarmathynak hívnak, de a valódi nevem nem Gyarmathy, zsidó nevem van, mint minden magyarnak, aki eljön külföldre.

„... Emlékszem Majtényi mondta
Ehrenfeld magát nem engedtem át
És harminc év után én Párizsban
Tettem csak le a pótvizsgát...”

(Michel Gyarmathy: Mosolyok és könnyek, 1970)

— *Nem terhes Önnek, hogy a Párizsba látogató kispénzű magyarok kéréseikkel zaklatják nap mint nap?*

— Nekem ez a legkellemesebb, hogy a színházba eljönnek, és én felismerem a tájszólásukat, a palócokat éppúgy mint a „Vazs” megyeieket, és örülök annak, amikor ingyenjegyeket adhatok nekik, hiszen nincs elég pénzünk. A Folies Bergere ugyanis nagyon drága színház. Annyira örülnek ezeknek az ingyenjegyeknek, hogy legtöbbször megkérdezik, mennyibe kerül. Mondom, miért kérdezik, nem fizettek érte. Erre azt válaszolják, de olyan jó tudni, hogy ilyen drága helyen ültünk a mi kis valutánkból...

— *Mekkora stábbal dolgozik?*

— A revü műsora 11 óra 20 perckor befejeződik. Éjszaka a night clubok és a bárók üzemelnek. Nem akarom közönségesen kifejezni magam, itt ezekre a helyekre főleg a férfiak járnak szórakozni. Tudja mire gondolok... A Folies Bergere revüszínház. Nincsenek asztalok, nincs fogyasztás, nézőtér van, páholyok, zsöllye, karzat és balkon. Az előadás befejeződik, az emberek hazamennek. Hogy utána aztán mit csinálnak, mindenkinek a privát ügye, ebbe már én nem avatkozhatok bele. Összesen 250-en vagyunk, ebből 50 francia, többi amerikai, spanyol, angol, német...

— *Őn nagy művész. Elégedett embernek érzi magát?*

— Igen! Elégedett vagyok, mert elértem azt, amit kitűztem magam elé. Azt, hogy nagy művész vagyok-e nem tudom eldönteni. Valószínű, van hozzá tehetségem, hiszen 50 év óta elhitetem a közönséggel, hogy erre vagyok predestinálva. A predestinálva tudja mit jelent? Jól van, akkor nem fordítom.

— *A szórakoztatóiparban is örök verseny dúl. Hogyan sikerült a sok párizsi mulatót, köztük a Moulin Rouge-t is megelőzniük?*

— A Moulin Rouge egy varieté, ahol vacsorázni lehet. Asztalok vannak, és a képek között táncolni is lehet. A Lido ugyanilyen. A Folies Bergere az egyetlen revüszínház, ahol az emberek megfizetik a jegyek árát, és tudják, hogy egy fillérrel sem fog többé kerülni. Ha viszont elmennek ezekbe a Moulin- vagy Lido-helyekre, nincs ugyan belépődíj, de rögtön meg kell rendelni a vacsorát, utána a pezsgőt, s ha valaki kisasszonnyal megy, annak venni kell egy parfümöt is a helyszínen, és akkor kirabolják. A Folies Bergereben mindenki tudja, hogy amennyibe kerül a jegy, annál többet nem kell költenie, legfeljebb a szünetben megiszik egy pohár sört, limonádét.

— *Mit jelent Önnek a színház?*

— Erre a kérdésre egy versemmel válaszolok . . .

*„Színház a szakmám, színház a kenyerem,
színház a hitem, vallásom, mindenem.
Színház a reményem, színház a szerelmem,
színház a gyermekem, családom énnekem.
Színház a múltam, színház a jelenem,
színház az életem, halálom énnekem . . .”*

— *Milyen tervek megvalósításán dolgozik?*

— Semmilyenen! Nekem a revüképek jönnek, ami eszembe jut, azt megcsinálom. S rendszerint az jut eszembe, ami kell. Ha maga eljön — és ezenel meghívom — megnézni a revüt, ne mondja nekem többé, hogy Őn . . . Mondja azt: eljövök hozzád Michel a Folies-ba, és megnézem a revüt . . .

— *A napokban itt járt a Szegedi Szabadtéri Játékok igazgatója. A baráti látogatáson kívül, úgy tudom, üzleti kapcsolat kialakítása volt a fő cél.*

— Ez nem titok. Nagyon kedves, szimpatikus ember keresett fel Szegedről, én csak Pistának hívtam őt. Az elképzelése nagyon nehezen kivitelezhető, hogy a Folies Bergere műsorát Szegeden is bemutassák. Ez olyan, mintha valaki a párizsi ligetet kiásná, és el szeretné ültetni az Andrassy úton. Azt hogy hívják most? Szabadság körút? Felszabadulás útja? Népköztársaság útja . . . — köszönöm. Tehát ezt lehetetlen . . . A Folies Bergere műsorát nem lehet kiágyazni a színházból. Lehet, de csak egy nagyon szerény részletét látná a közönség, és ezt én nem akarom! Nem tehetem meg, hogy a közönség kiábránduljon a Folies Bergere-ből és Michel Gyarmathyból. A Folies legenda, annak kell eleget tenni, mert ha nem, azt mondanák, micsoda dolog ez, ennyi a Folies Bergere? Ilyet mi is tudunk Budapesten csinálni! A magyarok nagyon tehetségesek, de nincs elég közönség ahhoz, hogy elmehessen öt évig egy revü. Itt öt évig megy és legalább két-három év kell ahhoz, hogy a kiadások megtérüljenek. Képzeld el . . . És ami pénz bejön, az után adót kell fizetni, annak a kevésnek pedig, ami megmarad, fedeznie kell az új revü kiadásait. Hogy én miből élek? Hát nem a magyar jegykérőkből.

— *Hibátlanul beszél magyarul...*

— Magyarországon születtem, s hiába élek 50 éve Párizsban, azonnal rájönnek a hanghordozásomból, hogy nem vagyok francia. A múltkor felkérészt egy fiatal gyerek, és azt mondta: tessék mán adni égy jégvét. Mondom: hová való vagy, Vazs megyébe? Hunnan teccik tudni, hogy szombatheli gye-rék vagyok? — válaszolta. Hát, megismerem... Engem is rögtön megismer-nek, hogy nem Franciaországban születtem. Szoktam verseket írni, persze csak magyarul, franciául képtelen lennék. Prózát írhat egy külföldi, de verset írni, ahhoz igazán franciának kell lenni az embernek.

— *Mit szeretne még elérni?*

— Elmenni Szegedre, és a dóm előtt bemutatni a Folies Bergere-t. Ter-mészetesen felöltözve, mert a dóm előtt nem lehet meztelen revüt játszani. De félek, hogy akkor is megjegyoznék: hol vannak a meztelen lányok? Azt válaszolnám, a templom belsejében, és mind szentek!

Amikor elbúcsúzunk egymástól, Michel házörzője, a rozsdás foundlandi, hozzám dörgölődzik. Vele is megbarátkoztam. Mi más lehetne a neve, mint Folies. Viszontlátásra, két nap múlva.

*

Ekkor jött a revü... Az ember csuda egy környezetben érezhette magát. Ehhez hozzá kell tennem, soha nem szerettem a revüműsorokat. A mostani Folies azonban más volt. Ezen egyszerűen elámultam... Most kávét kellett főzni magamnak, és rágyújtanom... Megkezdődött az előadás, és én bekap-csoltam a magnóm. A kisasszonyok mindjárt figyelmeztettek: ez itt nem di-vat! És Michel, te észrevétlenül körben jártál. Tudni akartad, ki érdekel, és kit nem a revü műsora?

*

Párizs, Rue de Chazelles 41., két nappal később.

— *Szevasz Michel. Eljöttem hozzád, hogy megbeszéljük a Folies Bergere produkcióját. Csodálatos műsort láthattunk mi magyarok, az ingyenjegyekkel. Hogy lehet összeválogatni ennyire egyforma combú, egyforma mellű lányt?*

— Ezt csak te látod ilyennek. Én nem, mert most vakáció van, s ahhoz, hogy tényleg gyönyörű francia lányokat találj, még itt kellene maradnod 15 napot! Akkor jár le a nyári vakációjuk. Akkor láthatod majd, milyen gyö-nörű egy párizsi nő...

— *Non-stop, pergő műsor volt. A szünetben sem unatkoztunk, hiszen ra-gyogó zenekar és egy igazi párizsi bűvész szórakoztatta a közönséget. Ez meg-szokott, vagy véletlenül került a programba?*

— Csak az idén van, hogy a szünetre se kérjék vissza a belépőjüket az emberek. Közben lehet táncolni, inni egy pohár sört, ismerkedni a lányokkal, egyszerűen szórakozni... Mindent lehet csinálni, no nem mindent persze, ne értsd félre. Soha nem áll meg a műsor. Most éppen 400 japán vendégünk volt. Azért tartott tovább a szünet tíz perccel, hogy legyen idejük a japán vendégeknek ismerkedniük a környezettel. Ti ezt nem vettétek észre, ugye?

— *Nem, mert a magyart elkápráztatta a pompa, a szép nők, és ettől kezdve már nem tudtunk másra is figyelni. A Folies Bergere műsora öt évig szokott menni...*

— Így igaz. A mostani már a harmadik éve. Nekem az újszülöttek kedvenc gyermekeim. Volt már olyan vendégünk, aki azt mondta, te Michel, ez hasonlít a tavalyi produkcióhoz. Pedig ezek ugyanazt látták, csak egy kicsit összetévesztették.

— *Menet közben váltasz tehát, ha úgy érzed, hogy valami nem jött be?*

— Mit gondolsz, miért sétálok én előadás közben a széksorok között? A lányok kiöregednek, férjhez mennek, gyereket várnak, olyan ez, mint amikor az iskolában beteget jelentenek. Mindenesetre az a legbiztosabb, ha a várható 8-10 szereplő helyett — akik valamilyen oknál fogva nem tudnak színpadra lépni — van megfelelő „beugró”. A mi öltözőnkben mindig vannak olyan lányok, akik csak akkor dolgoznak, ha az előttük levő nem tudott eljönni.

— *Michel, te egy csuda ember vagy. Amikor libamáját ehetnél, akkor is csak croissant-t kérsz. Miért van ez?*

— Te most engem nagyon gazdag embernek hiszel. A fehér ember viszont nem felejt. Én emlékezem még azokra az időkre, amikor odaszóltam, hogy: Pincér! Volt egy caffè crémem és egy croissant-om nékem... Azt mondtam, hogy egy volt, pedig kettőt ettem, és ezt elég gyakran elkövettem... Aztán negyven év után, amikor már a Folies-revüket rendeztem, jóra fordult az életem, és végre élni kezdtem... Aztán elmentem a régi kávéházba, pont oda, ahol a croissant-okat ettem. Természetesen a pincér nem ismert meg — de most figyelj —: csak kávé-t rendeltem, croissant-t nem ettem, és hármat fizettem...

— *Emlékszem a revüdből egy érdekes képre, amikor három lány, mint holmi térhatású vitatkozó partner jelenik meg a színen. Mi ebben a trükk?*

— Semmi... Ezek a lányok ferdén vannak „felszerelve” egy kocsi-ra. Az egésznek van egy képkerete, ami úgy hat, mintha madártávlatból lenne felvéve. Vicces dolog, de kénytelen vagyok megcsinálni, mert olyan kicsi a színpad, hogy rákényszerít.

— *Töröd-e már azon a fejed, hogy két év múlva mit viszel színre?*

— Egyáltalán nem. Hidd el, az egészet a könyökömből rázom ki. Már annyi képet csináltam a revünek, ráadásul még a fiókomban is garmadával állnak az ötletek, hogy nekem nem kell gondolkodnom a jövő műsorán. Én ezt még megcsinálom, amíg a két lábamon állok. Nyolcvanéves múltam januárban, de azt hiszem, nem vagyok egy öreg nagypapatípus. Még mindig fiatalos svunggal tudom csinálni. Mit jelent az, hogy svung? Köszönöm, akkor úgy fogalmazom, hogy fiatalos lendülettel, élánnal. Látod, már elfelejtettem magyarul...

— *Nagyon sok sikert kívánok a Folies Bergere-hez, és jó egészséget, hosszan tartó életet!*

— Ezt kívánom neked is. Köszönöm és kívánom, hogy még nyolcvanéves korodban is gyere el hozzám Párizsba, a Folies Bergere-be és a lakásomra. Adja az Isten, hogy csinálj velem egy interjút. Azt már nem tudom, hogy akkor hány éves leszek, csak egy biztos: Várlak, és én itt leszek...

BAGAMÉRY LÁSZLÓ